

משוט בעולם

פרס זאב לספרות ילדים – תשמ"ב

פרס זאב לספרות ילדים הנו מפעל משותף למשרד החינוך והתרבות ולועד ההנצחת שמו של אהרן זאב ז"ל. ועדת השופטים החליטה להעניק את פרס זאב לשנת תשמ"ב לשלושה סופרים:

1. בנימין טנא, על ספרו "ידיד בצרה", בהוצאת עם-עובד.
  2. אסתר שטרייט-וורצל, על ספרה "אליפים", בהוצאת עמיחי.
  3. תקוה שריג, על ספרה "זוארה בראס-מוחמד", בהוצאת מסדה.
- טקס הענקת הפרס התקיים בי"א כסלו תשמ"ב, 7.12.81 בבית נטע, בפתח-תקוה.

נימוקי ועדת השופטים לפרס זאב תשמ"ב

1. ספרו של בנימין טנא "ידיד בצרה" הוא סיפור אהבה בין אדם לכלבו. אהבה המתחילה להתפתח מרגע שבו פותח המספר, כליל גשם וסערה, את דלת ביתו לתת מחסה לגור המסכן וצומחת וגדלה יחד עם הגור הקטן ההופך לכלב-בית אוהב, השומר במסירות נפש על הבית ועל בני המשפחה. אהבה זו מתגלגלת באי-הבנה מכאיבה ברגע של הבגידה, כביכול, של האדם ולבסוף בא הפיוס הגדול בין האוהבים — הכלב והאדם, פיוס שנקנה בחרדה ובדאגה הגדולה לכלב שהורעל ובמלחמה על חייו — עד להצלתו. בספר גם סיפור אהבה בין הכלב במבו לבין הכלבה מאיה. אהבה אסורה, כביכול, שכן במבו הוא "כלב-רחוב" ואלו מאיה "שושלת-הייחוסין שלה מגיעה עד לליידי, כלבת-הזאב הגזעית של הרברט סמואל, הנציב העליון של א"י המנדטורית". זהו סיפור אהבת-האדם אשר נציגה הבולט הוא פלטיאל, המחנך הזקן, אשר מעשיו הטובים גוררים מעשים טובים של אחרים. אם נרצה להחמיא לעצמנו נוכל לומר כי הספר הוא סיפור אהבה אנושי.

הסיפור מאכלס בתוכו אוכלוסייה רבה ומגוונת, אנשים שונים באופיים: המספר, פלטיאל אציל הנפש — איש חלומות ומעשה כאחד, מיכאל מאלף הכלבים, דן טוקר, הוא צביקה צור, שהתדרדר לפשע וחבריו הפושעים אינם רוצים לוותר עליו, מר הררי רודף-הכבוד, ילדים, שהם גם נתונים ללימודיהם ולמשחקיהם וגם נוטלים חלק פעיל בהתרחשויות, הכלבים והחתולים שאף הם, כמו בני-האדם, חלק אורגני מסיפור זה. ברגעים מסויימים כאשר ניצת גץ של אהבה, אנשים רבים קמים לעשות משהו מיוחד למען הזולת כדברי האמונה באדם של פלטיאל: **"אם תתדפק על לב מיד יענה לך הד והוא יפתח שערו לרווחה"**.

בסיפור חייו של צביקה ניתנת לנו אנטומיה של פשע: אנו למדים כי כל כך קל, כביכול, להתדרדר לעולם הפשע וכל כך קשה לעלות משם. ורק במאמץ משותף של רצון טוב, סבלנות ומחילה — הדבר מצליח. גם השפה, כמו אבן-יקרה, נוצצת בגווניו מרובים. שפה תקנית לשיחות בכללן: שפת הרחוב הירודה שאזרה מלות-גזוף וכנוי-גנאי שהיא כעין סלנג של העולם התחתון לשיחות של צביקה וחבריו לפשע. ועל כל אלה מנצחת שפה טובה ומשובחת, בעלת טעם טוב, לא גבוהה מדי שמשאירה את הקורא מפגר אחריה, אלא גבוהה במידה נכונה כדי להעלות אותו אליה.

הומור חינוכי שזור בדפי הספר ויש בו הרבה רגעים של ריגוש. הספר נקרא בענין רב ובמתח. האהבה והחיפוש אחר הטוב עושים אותו לספר-לנוער מיוחד במינן או לספר לכל-אדם כי "ילדותו של אדם כמוה כמעין" אינה פוסקת לעולם.

על הייחוד שפורט החלטנו להעניק לבנימין טנא פרס זאב לספרות ילדים.

2. ספרה של אסתר שטרייט-וורצל **"אליפים"**, הוא רומן רחב-יריעה לבני הנעורים, שעניינו שנה בחייהם של המתבגרים, צעירים המתחנכים בפנימייה. סיפור קורותיהם של גיבורים בודדים משתלב בסיפורה של קהילת החניכים כולה. מן העלילה יוצאות שלוחות אל מעבר למקום ההתרחשות וזמנה. עולמם של הצעירים מעוצב במהימנות רבה וברגישות. היכרותה של המחברת עם המתבגרים של היום ומודעותה ללבושן המודרני של בעיות אוניברסליות של מתבגרים, מחזקים את מהימנות אפיונם של הגיבורים, ומעניקים משמעות להצגת בעיותיהם.

המציאות המעוצבת כפי שהיא נגלית בעיני הגיבורים הצעירים נראית בראשית הרומאן פשוטה וברורה, כשהטוב והרע ניצבים זה מול זה. במסע התוודעות אל עצמם ואל זולתם הופכת המציאות להיות מורכבת יותר בעיני הגיבורים, ולקוראים מתברר שבעולמם יש תחומים עמומים יותר, ושעמדותיהם כלפי הסובב הופכות בוגרות יותר לרגישות. במהלך העלילה נפתח צוהר אל עולמם

של המבוגרים, ומתגלים רבגוניותו ופניו השונים והרב־ממדיים. ההתוודעות לבעיות שבמציאות של הפנימייה נחשפות לעיני הצעירים, מעשירה את עולמם של הגיבורים ומחייבת אותם להתמודד ולנקוט עמדה, והקורא הצעיר המלווה את גיבוריו, המגלה אמפאתיה כלפיהם — ואולי אף מזדהה עמם — מתלווה למסע התמודדותיהם, התלבטותיהם וגילוייהם.

"אליפים" מסייע, אפוא, לקורא הצעיר להיטיב להכיר את עצמו ואת זולתו, לזהות בעיות ולהרמז על דרכי פתרון ולהתוודע לעולמם של מבוגרים שבחי היומיום הוא חתום בפניהם.

בלשון עשירה, אך קומוניקטיבית, מתווה המספרת עלילה מרתקת בלי שתוותר גם על הצגת פניה הסמויים של המציאות המעוצבת.

בסיפורה המהימן מוצגות בעיות בצורה המובנת לקוראיו בכוח, בלי שתיפגע רמת הכתיבה. העלילה היא רבת תמורות, אך אינה גולשת למלודרמטיות.

על התכונות שמנינו ב"אליפים" ועל המסר ההומאניסטי שהוא נושא עמו החלטנו להעניק פרס זאב לספרות ילדים לאסתר שטרייט וורצל.

3. ספרה של תקוה שריג **"זוארה בראס מוחמד"**, שונה מן הספרים השכיחים לילדינו שהורגלנו אליהם.

הספר מוציא את הקורא הצעיר מסביבתו הקרובה, המוכרת לו, ומביאו לסביבה רחוקה בלתי ידועה, אל המדבר ואל האנשים החיים בו — הבידואים... אך מדבר זה מצטייר בעיני הקורא בצורה שונה לחלוטין מזו שהורגל אליו.

המדבר אינו משהו מאיים, פראי, מסוכן — לא שממה וחוס ויובש וריקנות; המדבר כפי שמובא בסיפורה של תקווה שריג הוא מקום תוסס, שבו **"שעה שעה, יום יום, שנה שנה גועשים החיים ללא הפוגה"**.

ואת החיים האלה מתארת הסופרת בפשטות, בשטף ובחיבה.

ערכו של הספר אינו מצטמצם בכך שהוא ממלא תפקיד חינוכי ע"י זה שהוא מקרב את הקורא הצעיר הישראלי אל הזר לו.

ערכו אינו בזה שאנו מוודעים את הקורא הצעיר אל אורח חיים של אוכלוסיה שהיתה בלתי ידועה, או במקרה הטוב אוכלוסיה שהצטיירה בעיני רוחו כקבור צת אנשים מפגרת, מסכנה.

ערכו של הספר בכך שהוא פוקח עיניו של הקורא לראות עולם דרך משקפת אחרת לחלוטין, רחבה יותר וצבעונית יותר.

ערכו של הספר בכך שפותח בפני הקורא עולם מלא ניגודים ואעפ"כ אפשר לחיות בו:

מדבר — ובו מעינות ובארות, אנשים קשוחים ועדיני־נפש, חיי עוני — ושמחים בחלקם, פרימיטיביות של אנשים שהציביליזציה לא הגיעה עדיהם — וחי רגש עשירים בדרכם שלהם.

השפה של תקוה שריג פרוזאית ופיוטית כאחד.
על אלה החליטה ועדת השופטים להעניק לה פרס זאב לספרות ילדים תשמ"ב.

ע ל ה ח ת ו ם

א ל כ ס ז ה ב י

ר ח ל נ ג ב

ג ר ש ו ן ב ר ג ס ו ן

(דברים בחלוקת פרס זאב לשנת תשמ"ב)

ה א ה ב ה , ה ח מ ל ה ו ה ט ל

כבוד היושב־ראש, כבוד השופטים, המברכים שהשמיעו כאן את דברם, בני־משפחתו של המשורר אהרן זאב זכרונו לברכה, רבותי וידידי, בשם כלות הפרס וכן בשמי, אני מודה מקרב־לב לאלה שטרחו בשיפוט, נתנו עינם לטובה בספרים שלנו והעניקו לנו את הפרס ששמו של זאב קורא עליו. בלב כולנו שמורה פינה חמה לזאב המשורר רב־הפעלים, מורה בדגניה ומראשוני המחנ־כים בבית־החינוך לילדי עובדים, האיש שכיבד את הילד ולו, לילד, שר את שיריו. באחד משיריו אומר זאב:

"גם בימי מטוסי־סילון / ילד־אנוש בא לעולם עירום / ומבוהל / בלי אהבת אם וחמלת אב / הירודים עליו כטל / הוא קמל".

כיון שנהירים לנו דימויו וסמליו של זאב, אין ספק בלבנו ששורות אלה מופנות גם לילד עירום בן־יומו, וגם לשיריו־שלו, שזאב רואה בהם את ילד־רוחו. הרי לא מקרה הוא שבבואו להביע את חששותיו לגורל הילד הרך, משתמש זאב בדימוי "קמל" דווקא הלקוח מעולם הצומח. הוא, זאב, שלאורך כל שירתו מופיעים הנבט והשתיל הרך כסמלים לשירים, מביע בשורות שציטטתי את פחדיו לגורל שירתו, שבימי מטוסי־סילון היא נבוכה ומבוהלת מאד וזקוקה לאהבה ולחמלה ולטל, שאם לא כן תקמול חלילה.

כל שהתנסה בכתיבה לילדים, יודע את הפחדים האלה, שעוד אשוב אליהם בהמשך דברי, אך תחילה אומר משהו על הצד המעודד שבעבודתנו. אנו, סופרי

ילדים ונוער, עומדים לפני שער נעול. אנו יודעים: בידינו הוא שייפתח ויגלה עולם גדול ומופלא. אנו כותבים, ובכוח כתיבתנו אמנם נפתח השער, ועם שאנו עושים במלאכה דומה עלינו שכתובתנו היא מכתב לילד אלמוני המצפה לו. ילד, שלגידולו מתלווים חלומות ומצוקות, תקוות ואכזבות. מי יודע? אולי יבוא המכתב שלנו ויענה לו תשובה ויושיט לו יד של ידיד?

הכותב לגילים הצעירים מדבר אל אוזניים קשובות, שכן הקורא הצעיר הוא קורא אידיאלי: הוא מאמין — עדיין — במלה הכתובה. הוא רואה עצמו שותף למחבר, מעורב באופן אישי בעלילות ובמעשים שבספר. עובדה זו יש בה כדי לגרום קורת־רוח, ואז אנו חוזרים ואומרים לעצמנו: יש שגר לעמלנו. זכינו ואנו מנחילים ערכים, עוזרים לו, לקורא הצעיר, להבחין בין טוב לרע.

אלא שלדאבוננו שעות טובות אלה של קורת־רוח פוקדות אותנו לעתים נדירות בלבד. לרוב, בשבתנו אל שולחן־העבודה, אנו נתפסים לספקות: באיזו מידה יש בהן, במלים שלנו ובצירופיהן, כדי להקרין, בבחינת מלים היוצאות מן הלב נכנסות אל הלב? איזה סיכוי יש לה, לכתובה שלנו, להיות קומוניקטיבית? ושמה, חס וחלילה, צפוי למסר שלנו קצר וכשלוך?

קל לומר: אנו עוזרים לקורא הצעיר להבחין בין טוב לרע, אנו מנחילים ערכים. והרי בשום סמינר־למורים לא ניתנה לנו הסמכות לחנך. לא ייפלא שאנו נתפסים לא־פעם לחולשת־דעת: מה כוחנו להתמודד עם הבעיות המנסרות בעולמנו המודרני ולשמש לו, לקורא הצעיר, תמרור־עלי־דרך בעולם מסוער זה?

בהרהרי על עבודתנו, אני רואה לפני את השניים: את האומן ואת האמן. מה בין שני אלה? אומן, נגר למשל, העצים ערוכים לפניו וכן כלי־מלאכתו: פטיש וצבת, מקצועה ומשור. אין לו, לאומן, כל דאגה ולבטים. הוא התקין כבר מאות שולחנות בעבר, חזקה עליו שישכיל להכין שולחן נוסף. מה שאין כן אמן. משורר, למשל, שכתב או תירגם מאה שירים — אין לו כל בטחון שיצלח בידו השיר או התרגום ה־101. הוא ניצב תמיד — במשך חיים שלמים! — כתלמיד צעיר לפני בחינה ובלבו חששות ללא־ספור: היעמוד לו הכוח לעבור את המבחן או שמה ייכשל?

זהו סעיף חשוב במאזן שלנו: חששות. אך יש שפוקד אותנו גם רגע של סיפוק אמיתי: מכתב נלהב של קורא צעיר. או רגע חגיגי של קבלת פרס, שהוא בבחינת זרקור הממקד אורו על פעלינו. אך כאן אומר — ולא לתפארת־המליצה בלבד: הפרס האמיתי, הגדול ביותר בחיינו, הוא הכתיבה עצמה. העובדה, שהחוויה שלנו, שהיתה רדומה בקרבנו ימים רבים, קמה ומתגלמת במלים ובמשפטים. עובדה, שידינו בראות דמויות — והן אוהבות ושונאות, נהנות ומתייסרות, ולמן הרגע שיצאו מתחת ידינו הן חיות את חייהן שלהן — חיים מופלאים שהפחנו בהן.

ברשותכם אחזור בסיום דברי אל המשורר זאב, שהשכיל למסור לבטיו של סופר־לילדים ולהגישם בשירים שהפך הנסתר שלהם רב לעתים מן הגלוי. הינה, בשירו "אילן" אשר בספרו "פרחי בר" מגלה זאב טפח מחלמו. כבר רמזתי בראשית דברי שזאב הירבה להשתמש בדימויים מעולם הצומח כסמלים לשירתו.

"מי אתה?" — שואל זאב ענף רוטט ברוח. משיב לו הענף:

"אני הנותן את הקול לרוח / אני מונה הכוכבים במלוא הרקיע / בשיר / אני חיק הסער,
המטר והשיר / אני רן — אני אילן".

הנה כי כן, המשורר זאב מתרפק על דימוי האילן הפורש זרועותיו לרום — האילן שזכה והוא יכול לסכם את חייו באמירה התמציתית: "אני רן — אני אילן". זאב ראה בו את המשורר שזכה לחסד השיר. הוא התפעל ממנו ויתכן שבסתר לבו אף קינא בו. אך יום בא ואף זאב זכה — כפי שמסופר בשירו הידוע ששמו "נבט לי בגן". אומר זאב:

"כולם זרעו / לכולם נבט / אחר רק גני זה הקט / ולבי חרד: / האם כמוהם לטפח
לא ידעתי? / ועדתי / זרעתי / והתפללתי לגשם וירד / ולמה גני לא נבט?"

עד שבסוף השיר, לאחר שהשכים מחברו יום אחד ובא עם טללי שחר, קם הפלא והיה. וכך מסיים המשורר ואומר: "ולבי בי רן — נבט לי בגן!".
אכן, יצירתו של זאב, לכל אורך דרכו, נתמסכה בין "אני רן — אני אילן" שבשיר הראשון שהזכרתי, לבין "לבי בי רן — נבט לי בגן!" שבשיר השני, שבו מצרף זאב לרון האילן הגדול את רינתו של נבט-שירו הקטן.
לא נותר לי אלא לאחל לעצמנו, שנראה נביטות רבות בגננו — ואם אמנם נזכה לכך, נמצא ודאי את האהבה והחמלה והטל הדרושים כל-כך לכל יוצר.

בנימין טנא

ק ה ל נ כ ב ד ,

משמיים נגזר שלא אוכל להשתתף בטכס זה,
הדבר שהתכוונתי לומר הוא העמדת דברים על אמיתם.
לפני שנתיים נתבקשתי על ידי "החברה להגנת הטבע" ושבתי לוי (שבו) איש בית השיטה גם הוא, לבדוק את ספרו "פולחן ודת אצל הבדואים בדרום סיני".
קיבלתי את הבקשה ברצון, אבל התניתי תנאי שאם אמצא בספר משהו שאוכל לכתוב אותו לילדים, אקבל רשות לעשות זאת.
התשובה החיובית ניתנה לי והתחלתי בעבודה.
הדברים הכתובים בספר היו מעניינים וכבשו אותי ברוחם, עד שכמו ראיתי את מדבר סיני ואת הבדואים ושמעתי את הקולות.
לילה אחד, בדיתי מליבי סיפורה של משפחת בדואים החוצה את המדבר בדרך לראס-מוחמד, עם שחר כתבתי את הסיפור תוך שלוש שעות.
באותו בוקר נתתי לשבו את הסיפור, הוא קרא, חיך ואמר: "תמם", כאילו היית שם; אמרתי לו, זה בזכותך, כך כתבתי את הספר.
מכאן מובן שבספר זה העיקר נעשה על ידי שבו ואני רק "כנור לשיריו".

תקוה שריג